

פרק ט' כיסוי ראש

אחת החובות החלות על אישה נשואה היא כיסוי ראשה.

נעסוק בכך מארבעה היבטים:

א. דת משה ודת יהודית: כיסוי הראש כחובה הלכתית.

ב. אופן הכיסוי: גודל/היקף כיסוי הראש.

ג. היכן יש חובה לכסות את הראש?

ד. הפן הרעיוני של חובת כיסוי הראש.

א. דת משה ודת יהודית

החובה ההלכתית לכיסוי הראש בנויה משני נדבכים: 'דת משה' ו'דת יהודית'. ביטויים אלו הם ביטויים מקבילים פחות או יותר למונחים "דאורייתא" ו"דרבנן" ומקורם במשנה בכתובות:

תלמוד בבלי מסכת כתובות דף עב עמוד א
ואיזוהי [העוברת על] דת יהודית? יוצאה וראשה פרוע.
(שאלה:) ראשה פרוע דאורייתא היא! דכתיב: "וּפָרַע אֶת רֹאשׁ הָאִשָּׁה" (במדבר ה, יח), ותנא דבי רבי ישמעאל: אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפרוע ראשי!
(תשובה:) דאורייתא - קלתה שפיר (טוב) דמי, דת יהודית - אפילו קלתה נמי (גם) אסור.

העוברת על דת משה היא הנוהגת בניגוד למצוות מפורשות מן התורה
העוברת על דת יהודית היא הנוהגת בצורה לא ראויה ולא צנועה, שאינה מתאימה לבת ישראל.

א. דת משה ודת יהודית

מתוך סוגיית הגמרא עולה שיש שני מקורות חיוב לכיסוי ראש: האחד מדין תורה והשני מדברי חכמים.

- **חובת כיסוי ראש מהתורה** - לומדים מהפסוק בפרשת סוטה שבו נאמר שהכהן פורע, מגלה ("פריעה" בתורה פירושה גילוי) את ראש האישה: **"וּפָרַע אֶת רֹאשׁ הָאִשָּׁה"** (במדבר ה, יח), ומכאן ששער האישה עד כה היה מוסתר.
 - **רש"י** - פירש שהכוהן "סותר את קליעת שיערה כדי לבזותה", ומכאן שאישה נשואה הייתה הולכת עם שיער קלוע.
 - **ספרי** (מדרש הלכה של תנאים), במדבר יא – דורש את הפסוק בדרך אחרת: "לימד על בנות ישראל שהן מכסות ראשיהן", כלומר בנות ישראל לא רק קלעו את שיערן, אלא גם כיסו אותו כדי לשמור על כבודן.
- מסקנת הסוגיה היא שלפי דין תורה צריכה כל אישה נשואה לכסות את ראשה ב"קלתה" (כיסוי ראש מסוים כגון: כובע קטן, מטפחת צרה, מטפחת רשת). אולם מתוקף דת יהודית קבעו חכמים שאין די בקלתה ושנחוץ כיסוי מלא.

א. דת משה ודת יהודית

למרות שהביטוי "דת יהודית" מתייחס לנוהג הקיים בקרב בנות ישראל אין ללמוד מכך שבמקומות ובזמנים בהם נשים רבות אינן מכסות את שערן באופן מלא, הדבר הופך מותר. היו מקומות בעבר שפשט המנהג שלא לכסות את הראש ועדיין גדרי הכיסוי שנקבעו ע"י חכמים התקבלו על ידי פוסקי כל הדורות כהלכה מחייבת.

הרב ישראל מאיר מראזין, משנה ברורה סימן עה ס"ק י
כיון שצריכות לכסות השערות מצד הדין ויש בזה איסור תורה מדכתיב "וּפָרַע אֶת
רֹאשׁ הָאִשָּׁה", מכלל שהיא מכוסה. וגם כל בנות ישראל המחזיקות בדת משה
נזהרות מזה מימות אבותינו מעולם ועד עתה.

בהמשך דברי **המשנה ברורה** נכתב עוד שדין זה אינו תלוי כלל במנהג המקום והזמן, ולכן אפילו במקום שבו כל הנשים אינן מקפידות לכסות את ראשן, מנהג זה אינו יוצר שינוי בדין, ועל כל אישה נשואה לכסות את ראשה.

א. דת משה ודת יהודית

הרב עובדיה יוסף, שו"ת יביע אומר חלק ג, אבן העזר סימן כא
כבר מילתי אמורה שאין לנו לחלק בין הזמנים מבלי יסוד מוסד בזה... להתיר
לנשים לצאת ברשות הרבים בראש פרוע, חס ושלום שיעלה על לב אדם להקל
בזה. ובפרט לפי פשטות הגמרא (כתובות עב ע"א) דהוי מדאורייתא.

פירוש הביטוי המופיע בדברי הרב עובדיה יוסף "מבלי יסוד מוסד בזה" הוא ללא דעה קודמת שניתן לסמוך עליה בעניין זה. כלומר אלו הטוענים כי דין זה משתנה ע"פ המנהג באותה עת, אין להם על מי לסמוך את דבריהם.

ב. אופן הכיסוי

הפוסקים עסקו בשאלה מהו האופן שבו יש לכסות את הראש: האם אפשר להשאיר חלק מהשער מחוץ לכיסוי, ואם כן, כמה מן השער?

הרב משה סופר, שו"ת חתם סופר אורח חיים חלק א סימן לו. —
והאמנם בארצותינו שהאומות יוצאות פרועי ראש, ואימותינו לא יצאו ונזהרו מאד
וחשו לדברי הזוהר והקפידו על זה מאד. ...הכלל היוצא, כל שום שער בשום מקום
בראש ופדחת בנשואה.

ע"פ **החת"ם סופר**, התולה את דבריו בדברי הזוהר, יש לכסות לחלוטין את כל שיער הראש.

ב. אופן הכיסוי

הרב משה פיינשטיין שו"ת אגרות משה אבן העזר חלק א סימן נח הנה עצם האיסור נאמר בכתובות דף ע"ב תנא דבי ר' ישמעאל מקרא ד: "וּפָרַע אֶת רֹאשׁ הָאִשָּׁה" אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפרוע ראש, ולא נאמר אזהרה שלא יצאו בשערותיהן מגולות. משמע שתלוי בחשיבות פריעה על הראש בכולל (=באופן כללי), שבשביל גילוי מעט שערות אין להחשיב שהראש הוא פרוע. שאם היה נאמר האיסור על השערות, היה שייך לומר שנידון כל מעט שערות בפני עצמן, אבל כשנאמר על הראש הרי יש לידון על הראש בכולל...
...ולכן לדינא אף שמן הראוי שיחמירו הנשים לכסות כדסובר (=כמו שסובר) החתם סופר הואיל ויצא מפומיה (=מפיו) דגאון גדול כמותו... אבל פשוט שאלו הרוצות להקל... אין להחשיבן לעוברות על דת יהודית ח"ו. ואין להימנע אפילו לתלמיד חכם וירא שמים מלישא אשה כזו אם היא יראת שמים ומדקדקת במצות ובעלת מדות.

יש דעות המתירות את השערות שנשמטות באופן טבעי מתחת לכיסוי וקשה להכניסן.
ע"פ הרב פיינשטיין הציווי הוא לא לצאת בשיער פרוע ולא כתוב שלא יצאו בשיער מגולה. לכן ניתן להתיר גילוי של מעט שערות, בשיעור של חצי טפח, שתי אצבעות, כארבעה ס"מ.
הרב פיינשטיין מדגיש כי למרות פסיקתו של החת"ם סופר שיש לכסות את כל השערות, מי שמוציאה מעט שערות אינה נחשבת כעוברת על דת יהודית.

ג. היכן יש חובה לכסות את הראש?

מתוך סוגיות הגמרא (כתובות עב ע"ב) עולה כי יש להבחין בעיקר בין שני מרחבים:

- **ברשות הרבים ובמקום שמצויים אנשים** - חובה לכסות את הראש כיסוי מלא, כדת יהודית.
- **בבית ובחצר הסמוכה** (כששניהם בה רק בני הבית) - יש פטור מכיסוי.

ובכל זאת מעלה גדולה יש למי שמכסה את ראשה גם בתוך הבית.

תלמוד בבלי מסכת יומא דף מז עמוד א

תנו רבנן: שבעה בנים היו לה לקמחית וכולן שמשו בכהונה גדולה.

אמרו לה חכמים: מה עשית שזכית לכך?

אמרה להם: מימי לא ראו קורות ביתי קלעי שערי.

אמרו לה: הרבה עשו כן, ולא הועילו (כלומר: כפי הנראה היו לה עוד זכויות שבעבורן

זכתה לבנים כאלה).

ג. היכן יש חובה לכסות את הראש?

פוסקים התייחסו לשאלת כיסוי ראש בבית, בפני בני המשפחה, בזמן שלא נוכחים במקום אנשים זרים.

ע"פ החת"ם סופר והמשנה ברורה - חייבת בכיסוי,

ע"פ הרב פיינשטיין והרב עובדיה יוסף - פטורה ממנו.

לרוב הדעות, כאשר מגיעים אורחים וכד' לבית, היא מחויבת בכיסוי ראש בפניהם על אף שמדובר ברשות היחיד.

הרב משה פיינשטיין שו"ת אגרות משה חלק אורח חיים ה סימן לז

כיסוי הראש בפני בעלה אינה צריכה, שאיסור פרועת ראש הוא רק בשוק. ואפילו בשעת נידותה אין שום איסור בביתה בפני בעלה ובניה. והיזור איכא (=יש) אפילו לעשות כקמחית [שלא ראו קירות ביתה שער ראשה], אבל לא שמענו שיש צנועות כאלה, אפילו בדורות הקודמים. ובזמן התנאים לא היו נשותיהן נוהגות כן, אלא יחידות, כקמחית.

הרב עובדיה יוסף, טהרת הבית חלק ב, עמ' קסה-קסו

וידוע שמרן הבית יוסף באבן העזר סימן קטו סובר להתיר לאשה שלא לכסות ראשה בביתה כשהיא עם בעלה לבד, ואין שם אנשים אחרים זולתו... ואף שיש פוסקים אחרונים שמחמירים בזה על פי הזוה"ק, אין זה אלא ממידת חסידות.

ג. היכן יש חובה לכסות את הראש?

הרב אליעזר מלמד מסכם את הדעות השונות בנושא.

הרב אליעזר מלמד, פניני הלכה, ליקוטים בעניני משפחה עמ' 153 .

ניתן ללמוד מכאן (=מסיפורה של האישה הקמחית) שמנהג חסידות שאישה תכסה את שער ראשה אפילו כשהיא נמצאת לבדה בביתה. אלא שנחלקו הפוסקים בשאלה האם מצד הדין חיוב כיסוי הראש הוא רק בשעה שהאישה יוצאת מחוץ לביתה וחצרה, כפי שסובר התוספות (כתובות עב, ב), או שחיוב כיסוי הראש הוא גם בתוך הבית, כפי שמשמע מדעת הרמב"ם. ופסק החתם סופר (שו"ת חתם סופר, אורח חיים סימן לו), שהואיל ונהגו הנשים להחמיר ולכסות את ראשן אפילו בחדרן שבביתן, נחשב הדבר כדין גמור, וכל הנשים חייבות לכסות את ראשן אפילו בתוך חדרן. וגם לדעת המשנה ברורה (סימן עה ס"ק יד) צריך לנהוג כן, וללבוש כיסוי ראש אפילו בתוך הבית. ויש חולקים ומקלים, ולדעתם מן הדין מותר לאישה ללכת בתוך ביתה ללא כיסוי ראש, ובתנאי שרק בני ביתה יראו אותה ולא אנשים זרים. וכן סובר בעל האגרות משה (אבן העזר חלק א סימן נח). ובשעה שהאשה הולכת לישון, נראה שלכל הדעות מותר לה להיות בלא כיסוי ראש.

ד. כיסוי ראש - היבטים רעיוניים

הלכות כיסוי ראש שהוגדרו במשנה כ"דת יהודית" הן חובה שאיננה תלויה בחיבור של אישה לטעם הדבר. עם זאת, הרצון להזדהות עם המצווה ולהבין את עניינה הוא רצון בריא שיכול ליצור את החיבור ולהקל על הקושי שעלול לעתים להתלוות לקיום המצווה. להלן מקורות מדברי רבנים בני זמננו על כיסוי הראש.

ד. כיסוי ראש - היבטים רעיוניים

1. הרב שלום משאש, שו"ת תבואות שמש אבן העזר סימן קלז • ... לא אסרו חכמים לאשה שתתייפה כל מה שתוכל, רק שיהיה בהיתר, ועל האנשים לשמור עצמם שלא יביטו בהם. ואם באנו לזה, הלא כמה נשים יפיפיות שאפילו יכסו ראשן במטפחת ובצעף, הלא רק מחמת רוב יופיין יש גירוי יצר הרע, האם נאסור עליהם לצאת לשוק, או נאמר להם לכסות פניהם כגויים כדי שלא יביטו בהם אנשים? וגם ישנם היום הלובשים איזה כובעים או מטפחות על ראשן יוצאים מן הכלל ובוחרים בזה יותר משערותיהן, ויש בזה גירוי יותר מהשער, האם נאסור להם? גם צורת המלבושים של היום נשתנו, ואצל פי שמותרים על פי הדין, יש בהם גירוי יצר שמייפים האשה מאד, האם נאסור להם? אלא ודאי כל מה שהוא מותר על פי הדין, בין אם תכסה בבגד, או בשער, העיקר הוא שלא יהיה מגופה, הוי ליה מלבוש על ראשה, ואין לנו להיכנס אם הוא מייפה אותה או לא, דזהו ענין הגברים שחובתם שלא להביט, ואפילו תהיה מכוסה בכובע אין ראוי להביט.

הרב משאש בדבריו מדגיש כי כיסוי הראש לא בא להפחית מיופייה של האישה ואין שום בעיה בלבישת כיסוי ראש יפה המחמיא לאישה. כל זמן שהשיער מכוסה ע"פ ההלכה, מותר שהכיסוי יהיה אסתטי ויפה. האחריות על שמירת העיניים מוטלת על הגברים ולא על הנשים. דבריו של הרב משאש חשובים על מנת לחדד שמטרתו של כיסוי הראש אינה להפוך את האישה לפחות נאה כדי למנוע מגברים להימשך אליה, אלא הוא דין הקשור למראה הראוי לאישה נשואה ואין מטרתו להפחית מיופייה.

ד. כיסוי ראש - היבטים רעיוניים

2. הרב שלמה אבינר, בת מלך, עמ' 243-244

הטעם שכיסוי ראש אישה הוא כדי לשמור אותה מגברים זרים, בוודאי אינו מתאים לכל תנאי ההלכה, שהרי מותר לה, לפי רוב הפוסקים, גם פאה נוכרית מהשיער שלה עצמה, שזה נראה ממש כמו השיער שלה, ולא חששו משום מראית עין. באשר לשאלה איך פתאום שיער שלא היה ערוה נהפך פתאום לערוה... ההסבר הוא, כפי שהסביר הגאון רבי משה פיינשטיין, שבאמת יש הבדל בין השיער לבין כל שאר חלקי הגוף. חלקי הגוף הצנועים הם ערוה, לכן יש לכסותם. באשר לשיער, חייבים לכסותו, לכן הוא ערוה... השיער במהותו אינו ערוה, שאם כן, גם נערה רווקה היתה צריכה לכסותו, אלא שחובת הכיסוי עושה אותו ערוה. טעם חובת הכיסוי הוא בגלל יופיו, וזהו יופי השמור לבעלה, מתנת נישואין... ההנאה מן היופי הזה שמורה לבעלה... "הַנָּפֶה יִפֶּה עֵינַיִךָ יוֹנִים מִבַּעַד לְצַמְתְּךָ" ... היופי שלך הגלוי לכל הוא מה שבוקע מבעד לצמתך, שאי אפשר לצמצמו, אבל השיער הוא יופי השמור לבעלך. ..

...רקדנית שנעשתה בעלת תשובה, שהיה לה קשה לוותר על גילוי שיערה היפה, כי שיערה של האישה זה היא, אמרה: אם אברהם אבינו עקד את בנו- אני יכולה לוותר על שערי. בוודאי זה טוב לדרוש טעמי מצוות, אך בסופו של דבר אנו מקיימים מצוות לא בגלל הטעם השכלי, כי אז אין זו עבודת ה' אלא עבודת השכל, ולא כדי לעשות טובה למשפחה, אלא מאהבת ה'. ...אהבה שאינה תלויה בדבר, לא בשום לחץ חברתי ושום טעם שכלי. אך אחרי שיש אהבת ה'... בוודאי שאם לומדים טעמים שכליים זה מוסיף עוד יותר אהבת ה'.

- הרב אבינר דוחה את הטענה כאילו כיסוי הראש נועד למנוע מגברים זרים להימשך לאישה, שאם הדבר היה נכון היו אוסרים על לבישת פאה.
- חובת כיסוי הראש נובעת מיופיו של שיער האישה, שצריך להיות יופי השמור לבעלה, דבר שהיא מקדישה רק לו, כמתנה השמורה לו בלבד.
- הרב אבינר מזכיר בדבריו את החלוקה שערך הרב פיינשטיין בין דברים הנחשבים "ערוה" כגון "קול באישה ערוה", ולכן הם אסורים, לבין דין כיסוי הראש, שהוא איסור, וברגע שחל איסור זה, כלומר לאחר נישואיה של האישה, הופך שיערה להיות בגדר "ערוה".
- מעבר לטעם שמציע הרב אבינר בדבריו, הוא מציין כי כיסוי הראש הוא סוג של מסירות נפש, מעין קורבן שמקריבה האישה מתוך אהבת ה' שלה, בדומה לעקדת יצחק. על אף הקושי, וגם אם אין הבנה לטעם הדבר, הרי זה מעשה של "אהבה שאינה תלויה בדבר"

ד. כיסוי ראש - היבטים רעיוניים

לפי הרב אליעזר מלמד כיסוי ראשה של האישה הנשואה מכוון את בני הזוג לחשוף את הרבדים העמוקים והפנימיים של הקשר והאהבה שביניהם ולא להסתפק רק בגלוי לעין והחיצוני.

3. הרב אליעזר מלמד, פניני הלכה ליקוטים בעניני משפחה עמ' 145

כדי להסביר את הטעם של כיסוי הראש לנשים יש להקדים, עניינה של הצניעות אינו לחנוק את היופי הגשמי ואת האהבה הטבעית, אלא להיפך, תכליתה של הצניעות להפוך את היופי והאהבה הטבעית לדבר בעל משמעות עמוקה ונצחית. וכדי שהאהבה לא תיתפס רק בצדדיה החיצוניים, באה ההלכה וקובעת גדרי צניעות, שמכריחים אותנו לשים את הדגש על הצד הרוחני והנפשי שבאהבה, ומתוך כך מתגלה היופי הטבעי החיצוני במלא הזרתו.

וכל אישה צריכה לשמור על צניעותה, אולם אישה נשואה מחויבת בכך כפליים. משום שכאמור האהבה אינה דבר חיצוני שניתן מיד לממש אותו, אלא ישנם רבדים של אהבה, וככל שהאדם מפותח יותר מבחינה נפשית ורוחנית, כך הוא יכול להגיע לעומקים פנימיים יותר של אהבה. האהבה של מי שאינו קשור לכללי הצניעות היא בדרך כלל אהבה קצרה שרק היופי הפרוץ והתאוה החיצונית מחזיקים אותה, וממילא היא אינה מסוגלת להחזיק מעמד לאורך שנים. מאחר שהיא מבוססת על יופי וסגנון חיצוני, מיד כשמגיעים לאיזה שיא מתחילה השקיעה של האהבה. צא וראה כמה פעמים מחליפים שחקנים פרוצים את בנות זוגם. אבל מי שמדריך את חייו על פי כללי הצניעות ההלכתיים, מודרך להתייחס לצדדים הגופניים ביראה וחרדת קודש, משום שהם מבטאים רבדים עמוקים לאין סוף, שהיופי החיצוני הוא אחד מכלי הביטוי שלהם, ומאחר שהיופי החיצוני מבטא דברים עמוקים מיני ים, לכן אין לחושפו בפני כולם, ולכן אישה נשואה צריכה לכסות את ראשה. הנישואים הם לא סוף האהבה אלא רק ראשיתה, ולכן דווקא אישה נשואה צריכה להקפיד ביתר שאת על צניעותה, כדי לשמר את יופיה למען העמקת הקשר בינה לבין בעלה, וכדי לכוון את עצמם לגילוי הרבדים העמוקים יותר של האהבה.

ד. כיסוי ראש - היבטים רעיוניים

הרב יוסף צבי רימון סובר שלכיסוי הראש מטרה

כפולה:

- הבדלה בין אשת האיש לשאר העולם. הבדלה שהיא משמעותית ובולטת יותר מהיכר סמלי כטבעת נישואין.
- העמקת החיבור והשייכות בין האישה לבעלה.

הרב רימון מתייחס לקושי המתלווה לדין כיסוי

הראש. על פי דבריו, הבנת המשמעות הקיימת בדין זה, ותרומתו לבניית הבית יכולה לחזק את האישה ולתת לה כוח להקפיד על הלכה זו על אף הקושי הכרוך בה.

4. הרב יוסף צבי רימון, כיסוי ראש לאישה, בתוך: "לביתך נאווה קודש" - פרקי זיכרון לנאוהו

אפלבאום, עמ' 217-218

ניתן להגדיר את חובת כיסוי הראש כך: גזר הכיסוי הוא הבדלה! מצד אחד, יש בכיסוי ראש פן של הרחקה ואולי של היכר, אבל ההרחקה וההיכר צריכים לענות על גדרי הצניעות. ונוסיף ביאור: גם אצל הגויים ישנו היכר לאשת איש, בענידת טבעת, ההלכה אינה מסתפקת בהיכר כזה, ורוצה לקבוע הבדלה בין אישה נשואה לבין שאר העולם, ליצור נוהג החושף פחות את האישה לאחרים ומחבר אותה יותר לבעלה. מטרת כיסוי הראש, אם כן, היא כפולה: להוסיף חיבור בין האישה לבעלה ולהוסיף הבדלה והבחנה בינה לבין כל העולם. העולם הכללי הסובב אותנו רגיל לנגיעות ולדיבורים חופשיים בין אשת איש לבין כל העולם. לצערנו, מנהגים כאלו מובילים להתפרקות משפחות...

חובת כיסוי הראש אינה קלה לאישה. זוהי משימה הדורשת השקעה רבה, גם בימים החמים, בשעות חמות וזמנים קשים אחרים. אולם, אישה המקפידה על כיסוי ראש כראוי- יוצרת בכך נדבך נוסף בחיבור המיוחד שבינה לבין בעלה. היא יוצרת חיבור נוסף, המקשר בינה לבין בעלה ומוסיף לה עוצמה ויראת שמיים. אישה השמה לנגד עיניה מטרה זו, תצליח לעמוד גם במשימה הקשה הגורמת לחוסר נוחות, מתוך שמחה ובידיעה שבהשקעתה היא מחזקת ומחשלת את מבנה משפחתה.

ד. כיסוי ראש - היבטים רעיוניים

5. הרב אליקים אלינסון, הצנע לכת, עמ' 96-97

הבחנות אלו מכבידות על הבנתנו את היעוד המדויק של איסור פרוע ראש. אם המגמה היא למנוע מהגברים הרהור עבירה, מדוע חילקו בין רווקה לנשואה? ... ואם חובת הכיסוי מיועדת לשמש אות וסמל לאישה הנשואה, מדוע נכללו באיסור האלמנה והגרופשה? שמעתי מהרב דניאל שילה הסבר שיש לפרנס בו את ההנחיות ההלכתיות: חובת הכיסוי מכוונת לשמש תזכורת לאשה, להתנהג תמיד בהתאם לקווים שנקבעו לבנות ישראל הצנועות; לפי תפיסת חכמינו, כל אשה שכבר נתנסתה בדברים שבינו לבינה זקוקה היא לתזכורת כזאת, ולכן הטילו את האיסור על כל אישה שאינה בתולה.

בראשית דבריו הרב אלינסון דוחה את הדעות לפיהן מטרת כיסוי הראש היא למנוע מהגברים הרהורי עבירה (משום שאז הדין היה חל גם על רווקה) או להוות היכר לאישה הנשואה (משום שאז הדין לא היה חל על גרושה ואלמנה). הוא מביא את דעתו של הרב דניאל שילה, על פיו כיסוי הראש מהווה תזכורת צניעות לאישה שכבר נתנסתה בעניינים שבין לבינה. כלומר אישה גרושה ואלמנה שכבר אינה בתולה, נחשף בה משהו שכעת זקוק לתוספת כיסוי והצנעה. (המושג בתולה המוזכר כאן כוונתו רווקה שנישאת לראשונה. כפי שכתוב בכתובה של רווקה: "הדא בתולתא שפירתא" [הבתולה המהוללה; הכלה המהוללה]. המושג בתולה איננו מתאר מצב ביולוגי, אלא מעמדי- רווקה, במובן של "איש לא ידעה" (בראשית כד, טז; שופטים יא, לט; כא, יב).